

КНИЖОВНИКЪТ ДОЙНО ГРАМАТИК

БОНЮ АНГЕЛОВ

За еленския книжовник Дойно Граматик по-подробно писах в книгата си „Съвременници на Паисий“, част първа (С., 1963, с. 127—145), в която изнесох вестите за него, които ми бяха познати тогава. Тези вести се отнасят за отделни моменти от живота му и за негови книжовни прояви. Роден е около средата на XVIII в., дългогодишен учител в Елена, тачен човек в родното си село. Обичал книгата, набавял си е книги — ръкописни и печатни, които после останали у неговите наследници, за някои от тези книги се говори в научната литература (вж. М. Т. Радивоев. Поп Андрей Робовски. — В: Сборник БАН, кн. XI, 1920).

Най-полезната книжовна проява на Дойно Граматик е направеният от него през 1784 г. препис на „История славянобългарска“ от Паисий Хилендарски. Ръкописът сега се съхранява в Народната библиотека „Кирил и Методий“, № 370. Сам книжовникът отбелязва „съписах сию историйцу аз многогрешный Дойно Граматик от село Елена“. Заслужава да се изтъкне и този факт — Дойно Граматик подвързал своя препис на „История славянобългарска“ заедно с друга прочута българска книга — „Стематогрфия“ на Христофор Жефарович, обнародвана във Виена през 1741 г. Както добре е известно, тези две български книги с историческа тематика оказват голямо влияние в нашия политически и културен живот през епохата на Възраждането. Такова въздействие те оказват и в живота на Дойно Граматик. Голямо влияние върху него като човек и книжовник е имала и книгата „Разговор угодни народа словинскога“ от хърватския писател Андрия Качич-Миошич (1702—1760), от която заимствувал градиво при преписването на Паисиевата история.

В настоящата статия искам да изнеса някои от материалите, отнасящи се за Дойно Граматик, които съм събрал след 1963 г. Те не са много, но все пак разширяват знанията ни за него, внасят някои уточнения, свързани с живота му.

Вече казах, че Дойно Граматик се е грижил за книгите, като ги е подвързвал — свои книги, черковни или манастирски. Така е постъпил и с ръкописа, преписан от Петко Граматик през 1775 г., който ръкопис бил някога притежание на Плаковския манастир. На задната корица поп Дойно отбелязал, че книгата е подвързана от него за един грош (вж. Й. Попгеров и с. в. Два съседни манастира. — Периодическо списание, кн. 68. С., 1908, с. 307. Годината на подвързването не е отбелязана).

Въз основа на предишните вести в науката се приемаше, че Дойно Граматик е починал към 1810 г. Новоиздирени документи сега коригират тази датировка.

1. Запазена е една малка бележка от 1811 г., на която Дойно Граматик нанесъл дребни стопански сметки. Почеркът определено говори за ръката на нашия книжовник.¹

2. Известни са два надписа от ръката на Дойно Граматик за изграждането на две чешми в Елена — КараѲоановата от 1813 г. и Хаджикръстевата от 1814 г. „Сходството между двата надписа е очевидно. Те имат една и съща композиция в декоративната украса — два изправени един срещу друг лъвове държат надписа. . . Тези надписи са твърде сходни в лексикално и епиграфско отношение. Няма съмнение, че и двата надписа са дело на един и същ майстор.“²

¹ Народна библиотека „Кирил и Методий“, БИА, арх. ед. П. А. 2908.

² П. Асенов. Дойно Граматик. (Поправки и добавки към биографията му). — Изв. Народната библиотека „Кирил и Методий“, т. IX (XV). С., 1969, с. 43. Д. Тангъров. Паметник на културата и свободолюбия български дух в началото на XIX в. — Музеи и паметници на културата, 1965, кн. 2, с. 14—18.

3. Най-късният датиран документ, който засега ми е известен и който е писан от ръката на поп Дойно Граматик, е една полица от 1824 г., която еленчани дават на турските първенци в Елена — Рашит ефенди, хаджи Халил — срещу заем от 1000 гроша. Поръчителите, наречени „исплататели“, са 16 души, между тях четирима свещеници. На второ място е поставен поп Дойно.

„Да са знаи тюмосюкь като какъ имами да давами ици [нис] иленци селцки борчъ на Рашитъ ефенди на вакъва Метевелията, хаџи Халиль Малъкбowlъ дѣкати хасаль малъ: 1000 грош и по слово хилъада грош даде; сторихми ѿ Димитровъ день до Димитровъ день кюркъ пахаси: 150 грош.

Сене: awka. [1824].

Ици иленци исплататели хаџ Икономъ, попь Доинъ, попь Стоанъ, попь Костадинъ, попь Стойкъ, хаџи Юрданъ, хаџи Стоанъ, хаџи Крастю, хаџи Юрданъ старъ, хаџи Димитра, хаџи Цончъ, Влатъ (sic), хаџи Иванъ Стоанъ, хаџи Ѡвдодоръ, Димитаръ Михаль, Колю Стоанъ.³

Преди няколко години бях в гр. Елена и имах възможност да прегледам всички старославянски ръкописи и голяма част от старопечатните книги, намиращи се в тамошния музей. Заслужава да кажа, че тук грижливо се пазят немалко такива ценни книги: ръкописни книги има например от XVI в. (№ Ст. 298 — Библейски разкази за пророците), от XVII в. (№ Ст. 305 — Миней) и др. Тук се съхранява и един ръкописен „Часослов“ от Софроний Врачански — № Ст. 289. Ръкописът е малък формат, 139 листа. За Софрониева ръка напомня още един ръкопис — миней, голям формат на листовете, без начало и край, сега има само 89 листа (ИМ. Ст. 77).

В музейната сбирка има и две книги, свързани с Дойно Граматик — той е включвал допълнителни листове към изгорени или прогнили книги, преписвал е отново цели листове, подвързвал книгите. Такава е руската печатна книга „Миней за месец април“ — № Ст. 310. В нея има не само добавени от Дойно Граматик листове, но има и бележка, която пряко известява, че книгата е пострадала по време на кърджалиите, а той я подвързал. Бележката гласи: „Тази книга, наридаемая Миней, принадлежи на храм святаго Никола в село Елена. Той е бил скрит от кърджалиите, да го не изгорят на 1812 (в ръкописа погрешно е означено 1712) година по въскресенье на априлия от 1-го до 23 дня. И от туй е изгнил и подвързан от поп Дойна Станов“ (л. В — 1) (вж. П. Асенов. Дойно Граматик. (Поправки и добавки към биографията му). — Изв. Народната библиотека „Кирил и Методий“ IX (XV), С., 1969, с. 39—45).

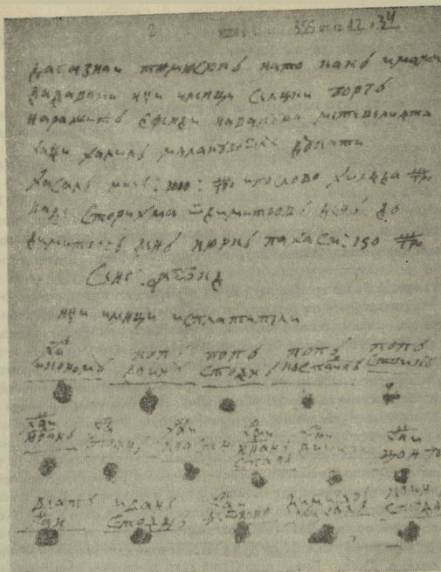
Дойно Граматик така постъпил и с друга руска печатна книга „Молитвослов“ (инв. № 334), печатана в Киево-печорската лавра през 1753 г. Книгата е малък формат, без начало и завършек, с клишета; преди да бъде подвързана, са поставени чисти листове за допълнително написване на скъсани листове. В края на книгата също има добавени листове, изписани от Дойно Граматик, особено листове 1, 2, 10, 11, 12. На л. 576 има остатък от приписка на поп Дойно, от която личи само годината — 1757; значи книгата е в България само четири години след отпечатването ѝ в Киев. На много места има листове, подлепени и дописвани от Дойно Граматик, особено между листове 299 — 311.

На л. 82 об има приписка, която свидетелствува за голямото уважение, с което поп Дойно се е ползвал в Елена — изпратен е през 1800 г. в Цариград във връзка с изграждането на Калето в селището. Приписката гласи: „Да се знай куга отидуха на Цариград поп Дойну, Йоан Кършув и Х. Панайот за калету на Вазнесение господне сене 1800.“

Друга приписка в същата книга известява: „Да са знай куга агаряни запалиха храмъ святи Никола и селуту на Гергувъ день сене аѡ. (= 1800)“ (л. 73 об).

Прилика с почерка на Дойно Граматик показва и ръкопис под № Ст. 299 — „Чин погребению свещеннику егда починет“, 88 листа, осмина, едро писмо. Нужна е обаче допълнителна съпоставка на почерците, за да се установи положително дали тази книга наистина е писана от прочутия еленски книжовник.

³ Народна библиотека „Кирил и Методий“, БИА, ф. 555 — Иван Кършовски, ед. 13, л. 34.

Поп Дойно
полица 1824 г.
Софийска народна библиотека — БИА. ф. 555 —
Ив. Кършовски. ед. 13, л. 34.

Нова вест за Дойно Граматик се намира и в руска печатна книга от 1793 г., която подчертава неговите интереси към съчинения с историческо съдържание. Става дума за често печатваната в Русия книга за разорението на Ерусалим и завладяването на Цариград. Книгата има наслов „История о разорении последнемъ святаго града Йерусалима и о взятии Константинополя, столичнаго града греческой монархии, из разных авторов собранная. Против первого издания девятым тиснением напечатана в Санкт Петербурге при императорской Академии наук 1793“. (Книгата се съхранява в Народната библиотека „Иван Вазов“ — Пловдив, № РЦ. I. 101.) Притежателят на книгата е оставил приписката: „Сѣ книжица на сакелария папа Дойна ѿ Елена. Кѣписѣ ѿ кирь Статѣ ѿ Лѣскѣвицѣ въ лѣтъ 1807, декември 9.“

Петко Асенов, който проследява съдбата на книгите и архивните документи, свързани с поп Дойно и неговите наследници Робовски (Андрей и Стоян), конкретно посочва къде са попаднали такива материали и къде се съхраняват: В. Търново, Елена, Софрийската народна библиотека, частни лица. Заслужава тези материали да бъдат издирени и вестите за тях събрани в една публикация.⁴

⁴ П. Асенов. Дойно Граматик..., с. 40—41.